

Цуцкірідзе Максим Сергійович, заступник начальника Департаменту забезпечення діяльності голови Національної поліції України, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

ДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО В СТРУКТУРІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН

Кримінальний процесуальний кодекс України 2010 р. (далі – КПК) істотно змінив регламентацію відносин слідчого з іншими учасниками досудового розслідування (як заінтересованими, так і незаінтересованими у результатах кримінального провадження). Змінилися зміст і форма діяльностей, здійснюваних слідчим та іншими учасниками. Однак, у науці кримінального процесу протягом п'яти років дії чинного КПК не приділяється увага вирішенню питання про те, в якому співвідношенні перебувають діяльності цих учасників. Між тим, вирішення цього питання є цінним не саме по собі, а в аспекті того як слідчий, будучи уповноваженим представляти державні інтереси у кримінальному провадженні, має впливати на поведінку учасників досудового розслідування, які таких повноважень не мають. З огляду на це, доцільним є розгляд питання про співвідношення діяльності зазначених учасників досудового розслідування через з'ясування місця їхньої діяльності у структурі кримінальних процесуальних відносин.

Кримінальна процесуальна діяльність слідчого і діяльність інших учасників досудового розслідування є тісно пов'язаними між собою. Більш того, кримінальна процесуальна діяльність як цілісність складається з діяльностей усіх її учасників. Причому кримінальний процес розглядають як діяльність і як систему правовідносин. Усі суб'єкти кримінального провадження (як уповноважені державою, так і ті, що мають власні інтереси чи представляють інтереси інших осіб та допомагають судочинству) вступають у процесуальні правовідносини. Ця обставина свідчить про те, що усі учасники досудового розслідування здійснюють кожний «свою» діяльність, що в структурі кримінальних процесуальних відносин є його елементом, який в теорії права називають поведінкою учасників відносин. Який би підхід до розуміння кримінального процесу – діяльність чи правовідносини – не застосовувався, слідчий здійснює свою діяльність як в «автономному режимі», так і в безпосередній взаємодії з заінтересованими та з незаінтересованими учасниками досудового розслідування.

Суспільні відносини, що є предметом кримінального процесуального регулювання, беруться до уваги на етапі формулювання і ухвалення законодавцем норм кримінального процесуального права, а також під час здійснення аналізу цих норм з точки зору правильного їх застосування. Кримінальна процесуальна діяльність слідчого має значення у зв'язку з реальною його діяльністю у конкретних кримінальних провадженнях на стадії досудового розслідування. Через те, що слідчий здійснює її, як правило, в умовах дефіциту часу йому не випадає кожну свою дію чи рішення аналізувати з точки зору їхніх місця і ролі в системі процесуальних відносин, що складаються, розвиваються і припиняються у конкретному провадженні. Однак це не означає, що слідчий повинен ігнорувати участь у правовідносинах інших учасників досудового розслідування, не наділених владними повноваженнями.

Слідчий може і не брати участі у діях, які закон дозволяє вчиняти неуповноваженим учасникам досудового розслідування. Однак відомості, здобуті в результаті цих дій, сторони і потерпілий, не подаючи їх слідчому, вправі подати як докази до суду. Останній є тим державним органом, без якого зазначені відомості не матимуть правового значення. Відтак діяльність учасників досудового розслідування, які не є уповноваженими особами, може мати автономний щодо слідчого характер до моменту передавання її результатів до суду в судових стадіях кримінального провадження.

За чинним КПК кримінальна процесуальна діяльність слідчого стала більш контрольованою як з боку неуповноважених учасників розслідування, так і з боку уповноважених його учасників. Розширено перелік дій і рішень слідчого, які він повинен узгоджувати з прокурором та слідчим суддею, а також тих, котрі можуть бути оскаржені заінтересованими учасниками провадження. Отже, кримінальна процесуальна діяльність слідчого може стосуватися як дій зі з'ясування обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким розпочате досудове розслідування, так і дій з пояснення своєї поведінки посадовим особам, які здійснюють відомчий контроль, прокурорський нагляд та судовий контроль. Причому зазначений другим елементом предмету діяльності слідчого може «опрацьовуватися» слідчим як за скаргами заінтересованих учасників досудового розслідування, так і на вимогу посадових осіб, які здійснюють контроль та нагляд за його (слідчого) діяльністю.

Кримінальну процесуальну діяльність неможливо відокремити від процесуальних відносин. Але діяльність кожного учасника, який є суб'єктом тих чи інших процесуальних відносин, є відносно самостійною. А у випадках, коли неуповноважені особи самостійно збирають докази, їхня діяльність, попри те, що вона здійснюється в рамках досудового розслідування, ніяк не «перетинається» з діяльністю слідчого навіть на завершальному етапі розслідування. Бо, наприклад, сторона захисту зобов'язана надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до житла чи іншого володіння, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем сторони захисту, якщо сторона захисту має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді, не слідчому, а прокуророві (ч. 6 ст. 290 КПК «Відкриття матеріалів іншій стороні»).

Кримінальну процесуальну діяльність слідчого (як правозастосовний процес) не можна протиставляти діяльності інших учасників досудового розслідування з реалізації норм кримінального процесуального права в таких формах, як використання, виконання та дотримання. Діяльність, здійснювана різними учасниками досудового розслідування у єдиних нормативних, часових і просторових межах, звичайно, має різний зміст та різну спрямованість, але від цього вона не стає непроцесуальною.

Слідчий реалізуючи норми кримінального процесуального права у формі застосування, може здійснювати діяльність як «в автономному режимі», так і у взаємодії з іншими учасниками досудового розслідування. Неуповноважені учасники розслідування реалізують адресовані їм права, обов'язки і заборони, як правило, лише у взаємодії зі слідчим. Виняток складають лише випадки, коли законом для сторони захисту і потерпілого передбачене право самостійно, без участі слідчого здійснювати певні процесуальні дії.